

Sag T-138/07

Schindler Holding Ltd m.fl. mod Europa-Kommissionen

»Konkurrence — karteller — markedet for installation og vedligeholdelse af elevatorer og rulletrapper — beslutning, der fastslår en overtrædelse af artikel 81 EF — manipulering af udbud — opdeling af markeder — prisfastsættelse«

Rettens dom (Ottende Afdeling) af 13. juli 2011 . . . . . II - 4842

Sammendrag af dom

1. *Konkurrence — administrativ procedure — ret til en retfærdig rettergang — den europæiske menneskerettighedskonventions artikel 6 finder ikke anvendelse*
(Art. 81 EF; Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder, art. 47)
2. *Konkurrence — administrativ procedure — kommissionsbeslutning, der fastslår en overtrædelse og pålægger en bøde — strafferetlig karakter — foreligger ikke*
(Art. 81 EF og 229 EF; forordning nr. 1/2003, art. 23, stk. 5, og art. 31)
3. *Konkurrence — administrativ procedure — kommissionsbeslutning, der fastslår en overtrædelse — anvendelse af forklaringer afgivet af andre virksomheder, der har deltaget i overtrædelsen, som bevis — lovligt — betingelser*
(Art. 81 EF og 82 EF)

4. *Institutionernes retsakter — anmeldelse — uregelmæssigheder — virkninger — udsættelse af søgsmålsfristen*
(Art. 230, stk. 5, EF og 254, stk. 3, EF)

5. *Konkurrence — Unionens regler — overtrædelser — tilregnelser — moder- og datterselskaber — økonomisk enhed — bedømmelseskriterier — formodning for moderselskabets afgørende indflydelse på dets helejede datterselskaber*
(Art. 81 EF; Rådets forordning nr. 1/2003, art. 23, stk. 2)

6. *Konkurrence — Unionens regler — overtrædelser — tilregnelser — moder- og datterselskaber — formodning for moderselskabets afgørende indflydelse på dets helejede datterselskaber*
(Art. 81 EF; Rådets forordning nr. 1/2003, art. 23, stk. 2)

7. *EU-ret — almindelige retsprincipper — retssikkerhed — strafferetligt legalitetsprincip — rækkevidde*

8. *Konkurrence — bøder — størrelse — fastsættelse — skønsbeføjelse, som Kommissionen er tildelt ved artikel 23, stk. 2, i forordning nr. 1/2003 — tilsidesættelse af det strafferetlige legalitetsprincip — foreligger ikke — ændringerne, som blev indført ved retningslinjerne, kunne forudses*
(Art. 229 EF; Rådets forordning nr. 17, art. 15, stk. 2, og forordning nr. 1/2003, art. 23, stk. 2, og art. 31; Kommissionens meddelelse 98/C 9/03 og 2002/C 45/03)

9. *Konkurrence — Unionens regler — overtrædelser — bøder — fastsættelse — kriterier — forhøjelse af det generelle bødeniveau*
(Forordning nr. 17, art. 15, stk. 2, og forordning nr. 1/2003, art. 23, stk. 2)

10. *Konkurrence — bøder — Kommissionens egen kompetence i henhold til traktaten*
[Art. 81 EF, art. 82 EF, art. 83, stk. 1 og stk. 2, litra a) og d), EF, art. 202, tredje led, EF og art. 211, første led, EF; Rådets forordning nr. 17 og forordning nr. 1/2003]

11. *Konkurrence — bøder — størrelse — fastsættelse — anvendelse af retningslinjerne for beregning af bøder — tilsidesættelse af princippet om, at straffelove ikke kan have tilbagevirkende kraft — foreligger ikke*
(Rådets forordning nr. 1/2003, art. 23; Kommissionens meddelelse 98/C 9/03)

12. *Konkurrence — bøder — størrelse — fastsættelse — anvendelse af retningslinjerne for beregning af bøder — lovligt — tilsidesættelse af princippet om beskyttelse af den berettigede forventning, princippet om gennemsigtighed og princippet om forudsigelighed — foreligger ikke*
(Kommissionens meddelelse 1998/C 9/03)
13. *Konkurrence — bøder — størrelse — fastsættelse — anvendelse af samarbejdsmeddelelsen — tilsidesættelse af principperne om forbud mod tilbagevirkende kraft og om beskyttelse af den berettigede forventning — foreligger ikke*
(Kommissionens meddelelse 2002/C 45/03)
14. *Konkurrence — bøder — størrelse — fastsættelse — bødefritagelse eller bødenedsættelse som modydelse for den forfulgte virksomheds samarbejde — tilsidesættelse af retten til at undgå selvinkriminering, princippet om uskyldsformodning og proportionalitetsprincippet — foreligger ikke — overskridelse af Kommissionens skønsbeføjelse ved vedtagelsen af samarbejdsmeddelelsen — foreligger ikke*
(Art. 81 EF; Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder, art. 48; Rådets forordning nr. 1/2003, art. 18-21 og 23; Kommissionens meddelelse 2002/C 45/03, punkt 11 og 23)
15. *EU-ret — principper — grundlæggende rettigheder — ejendomsret — begrænsninger — lovligt*
(Art. 81 EF, 82 EF og 295 EF; Rådets forordning nr. 1/2003, art. 23, stk. 2)
16. *Konkurrence — bøder — retningslinjer for beregning af bøder — retlig karakter*
(Kommissionens meddelelse 98/C 9/03)
17. *Konkurrence — bøder — størrelse — fastsættelse — kriterier — overtrædelsens grovhed — forpligtelse til at tage hensyn til den konkrete indvirkning på markedet — foreligger ikke — kriteriet om overtrædelsens art afgørende*
(Rådets forordning nr. 1/2003, art. 23, stk. 2; Kommissionens meddelelse 98/C 9/03, punkt 1 A)
18. *Konkurrence — bøder — beslutning om pålæggelse af bøder — begrundelsespligt — rækkevidde*
(Art. 253 EF; Kommissionens meddelelse 98/C 9/03)

19. *Konkurrence — bøder — størrelse — fastsættelse — kriterier — overtrædelsens grovhed — forpligtelse til at tage hensyn til markedets størrelse — foreligger ikke*
(Kommissionens meddelelse 98/C 9/03, punkt 1 A, andet afsnit, tredje led)
20. *Konkurrence — bøder — størrelse — fastsættelse — kriterier — overtrædelsens grovhed — hensyntagen til virksomhedens faktiske økonomiske muligheder for at påføre skade — forpligtelse til at fastsætte bødens størrelse forholdsmæssigt ud fra virksomhedens størrelse — foreligger ikke — fastsættelse af bødens størrelse i forhold til klassificering af medlemmerne af et kartel i kategorier — betingelser — domstolskontrol*
(Rådets forordning nr. 1/2003, art. 23, stk. 2; Kommissionens meddelelse 98/C 9/03, punkt 1 A)
21. *Konkurrence — bøder — størrelse — fastsættelse — kriterier — formildende omstændigheder — overtrædelsens ophør inden Kommissionens indgriben — tilfælde af en alvorlig overtrædelse — ikke omfattet*
(Art. 81 EF; Rådets forordning nr. 1/2003, art. 23, stk. 2; Kommissionens meddelelse 98/C 9/03, punkt 3, tredje led)
22. *Konkurrence — bøder — størrelse — fastsættelse — kriterier — formildende omstændigheder — forpligtelse for Kommissionen til at tage hensyn til en berørt virksomheds efterlevelsesprogram i henhold til konkurrencereglerne — foreligger ikke*
(Art. 81 EF; forordning nr. 1/2003, art. 23, stk. 2; Kommissionens meddelelse 98/C 9/03)
23. *Konkurrence — bøder — størrelse — fastsættelse — kriterier — nedsættelse af bøden som modydelse for den anklagede virksomheds samarbejde*
(Rådets forordning nr. 1/2003, art. 23, stk. 2; Kommissionens meddelelse 2002/C 45/03)
24. *Konkurrence — bøder — størrelse — fastsættelse — kriterier — virksomhedens adfærd under den administrative procedure — vurdering af, i hvilket omfang de virksomheder, der deltager i kartellet, har samarbejdet*
(Rådets forordning nr. 1/2003, art. 23, stk. 2; Kommissionens meddelelse 2002/C 45/03)
25. *Konkurrence — bøder — størrelse — fastsættelse — skønsbeføjelse forbeholdt Kommissionen — grænser — overholdelse af proportionalitetsprincippet — betingelser*
(Rådets forordning nr. 1/2003, art. 23, stk. 2)

1. Princippet om, at enhver har ret til en retfærdig rettergang, er et almindeligt EU-retligt princip, der er bekræftet igen ved artikel 47 i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder og sikret ved artikel 6 i den europæiske menneskerettighedskonvention. Dette princip har sin baggrund i de grundlæggende rettigheder, der hører til de almindelige EU-retlige principper, som Domstolen skal beskytte, hvorved den lader sig inspirere af de fælles forfatningsmæssige traditioner i medlemsstaterne samt anvisningerne fra navnlig Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol. Selv om den europæiske menneskerettighedskonventions organer ved at anlægge en selvstændig fortolkning af begrebet »anklage for en forbrydelse«, gradvist har udvidet det strafferetlige område i artikel 6 til også at omfatte områder, som formelt ikke er omfattet af strafferettens traditionelle kategorier, såsom økonomiske sanktioner, der er blevet pålagt for overtrædelse af konkurrenceretten, skal de garantier, der er fastsat ved det strafferetlige område i denne bestemmelse, imidlertid hvad angår de kategorier, der ikke er omfattet af den hårde kerne i strafferetten, ikke nødvendigvis finde anvendelse fuldt ud.

(jf. præmis 51 og 52)

2. Kommissionens beslutninger om pålæggelse af bøder for overtrædelse af

konkurrenceretten er ikke sanktioner i strafferetlig forstand. En procedure, hvorunder Kommissionen vedtager en beslutning, som fastslår en overtrædelse og pålægger bøder, og som i sidste ende kan underkastes Unionens retsinstansers kontrol, opfylder således kravene i den europæiske menneskerettighedskonventions artikel 6, stk. 1. Selv om Kommissionen ganske vist ikke er en ret i den i denne konventions artikel 6 omhandlede forstand, er den dog forpligtet til at overholde EU-rettens almindelige retsgrundsatninger under den administrative procedure.

I øvrigt garanterer den kontrol, som Unionens retsinstanser fører med Kommissionens beslutninger, at kravene til en retfærdig rettergang, således som knæsat i konventionens artikel 6, stk. 1, er opfyldt. I denne henseende er det nødvendigt, at den berørte virksomhed kan forelægge enhver beslutning, der er vedtaget mod den, for et retsligt organ, som har fuld prøvelsesret, og som navnlig har beføjelse til helt at omgøre den truffne beslutning, både hvad angår det faktiske og det retlige. Når Unionens retsinstanser kontrollerer lovligheden af en beslutning, som fastslår en overtrædelse af artikel 81 EF, kan sagsøgerne imidlertid have anmodet om en udtømmende undersøgelse af både Kommissionens materielle konstatering af de faktiske omstændigheder

og dens retlige bedømmelse heraf. Hvad endvidere angår bøder har Retten fuld prøvelsesret i medfør af artikel 229 EF og artikel 31 i forordning nr. 1/2003.

(jf. præmis 53-56)

3. Der er ingen EU-retlige bestemmelser eller almindelige principper, der forbyder Kommissionen at påberåbe sig forklaringer afgivet af andre virksomheder over for en virksomhed. I modsat fald ville bevisbyrden i forbindelse med overtrædelser af artikel 81 EF og 82 EF, som påhviler Kommissionen, ikke kunne løftes, hvilket ville være uforeneligt med den opgave bestående i tilsyn med den rette anvendelse af disse bestemmelser, der er pålagt den ved traktaten. Rigtigheden af en påstand fremsat af en virksomhed, som anklages for at have deltaget i et kartel, kan imidlertid ikke uden støtte i andre beviser betragtes som et tilstrækkeligt bevis for de pågældende omstændigheder, når den bestrides af flere anklagede virksomheder.

(jf. præmis 57)

4. Uregelmæssigheder i proceduren for meddelelse af en beslutning er retsaktens indhold uvedkommende og kan derfor ikke behæfte den med en mangel. Sådanne uregelmæssigheder kan kun under

visse omstændigheder forhindre, at fristen i artikel 230, stk. 5, EF for anlæggelse af en sag begynder at løbe. Dette er ikke tilfældet, når sagsøgeren utvivlsomt har fået kendskab til beslutningens indhold og har gjort brug af sin ret til at anlægge sag inden for fristen i denne artikel.

(jf. præmis 61)

5. Et datterselskabs adfærd kan tilregnes moderselskabet, bl.a. når datterselskabet, selv om det er en selvstændig juridisk person, ikke frit bestemmer sin adfærd på markedet, men i det væsentlige følger instrukser fra moderselskabet, navnlig under hensyn til de økonomiske, organisatoriske og juridiske forbindelser mellem disse to juridiske enheder. Moderselskabet og datterselskabet er nemlig i en sådan situation en del af samme økonomiske enhed og udgør derfor én virksomhed. Den omstændighed, at et moderselskab og dets datterselskab således udgør én virksomhed i artikel 81 EF's forstand, giver Kommissionen mulighed for at rette en beslutning, hvorved der pålægges en bøde, til moderselskabet, uden at der kræves en konstatering af, at sidstnævnte var direkte impliceret i overtrædelser.

I det konkrete tilfælde, hvor et moderselskab ejer 100 % af dets datterselskab, som har overtrådt Unionens konkurrenceregler, kan det pågældende moderselskab dels udøve afgørende indflydelse på dette

datterselskabs adfærd, dels foreligger der en afkræftelig formodning for, at det pågældende moderselskab faktisk udøver en afgørende indflydelse på datterselskabets adfærd.

Det er under disse omstændigheder tilstrækkeligt, at Kommissionen beviser, at hele kapitalen i et datterselskab ejes af moderselskabet, for at formode, at moderselskabet udøver en afgørende indflydelse på dette datterselskabs handelspolitik. Kommissionen vil derefter være i stand til at anse moderselskabet for solidarisk ansvarligt for betaling af den bøde, som er pålagt datterselskabet, medmindre dette moderselskab, som det påhviler at afkræfte den pågældende formodning, fører tilstrækkelige beviser med henblik på at bevise, at dets datterselskab optræder selvstændigt på markedet.

(jf. præmis 69-72 og 82)

6. I det særlige tilfælde, hvor moderselskabet ejer 100% af dets datterselskab, som har overtrådt de EU-retlige konkurrenceregler, kræver den omstændighed, at moderselskabet bliver pålagt ansvaret for et datterselskabs overtrædelse, ikke, at der føres bevis for, at moderselskabet har indflydelse på datterselskabets politik på det særlige område, hvor overtrædelsen er begået. Derimod kan de organisatoriske, økonomiske og retlige

forbindelser mellem moderselskabet og datterselskabet bevise, at førstnævnte øver indflydelse på sidstnævntes strategi, og derfor begrunde, at virksomhederne opfattes som en selvstændig økonomisk enhed. Hvis Kommissionen således beviser, at hele kapitalen i et datterselskab ejes af moderselskabet, er den i stand til at holde moderselskabet solidarisk ansvarlig for betaling af den bøde, som er pålagt datterselskabet, medmindre moderselskabet beviser, at dets datterselskab optræder selvstændigt på markedet. Det er således ikke et spørgsmål om initiativ vedrørende overtrædelsen mellem moderselskabet og datterselskabet, eller — så meget desto mere — førstnævntes inddragelse i den nævnte overtrædelse — men den omstændighed, at virksomhederne udgør en virksomhed i artikel 81 EF's forstand, som giver Kommissionen beføjelse til at rette beslutningen, hvorved der pålægges en bøde, til moderselskabet for en gruppe virksomheder.

Den omstændighed, at moderselskabet ikke gav datterselskaberne instruktioner, som tillod eller opfordrede til kontakter i strid med artikel 81 EF, og ikke havde kendskab hertil, udgør ikke et forhold, der kan godtgøre datterselskabernes selvstændighed. Den omstændighed, at datterselskaberne deltog i særskilte overtrædelser af forskellig karakter i fire forskellige lande, kan heller ikke afkræfte formodningen om ansvar, idet Kommissionen ikke støttede sig til en eventuel parallelitet mellem de fastslåede overtrædelser for at pålægge moderselskabet

ansvaret for datterselskabernes adfærd. Den omstændighed, at moderselskabet havde vedtaget en adfærdskodeks, der tilsigtede at forhindre datterselskabernes overtrædelser af konkurrenceretten og retningslinjer herfor, ændrer dels ikke realiteten i en overtrædelse, der er fastslået over for selskabet, dels gør forholdet det ikke muligt at godtgøre, at datterselskaberne selvstændigt fastsatte deres handelspolitik. Tværtimod tyder iværksættelsen af denne adfærdskodeks snarere på en effektiv kontrol fra moderselskabets side af datterselskabernes handelspolitik.

(jf. præmis 82, 85, 87 og 88)

7. Det strafferetlige legalitetsprincip følger af retssikkerhedsprincippet, som er et generelt EU-retligt princip, og kræver navnlig, at alle EU-retlige bestemmelser, især bestemmelser, som pålægger eller gør det muligt at pålægge sanktioner, er klare og utvetydige med henblik på, at de berørte personer utvetydigt kan kende de rettigheder og pligter, som følger heraf, og kan indrette deres handlinger herefter.

Det strafferetlige legalitetsprincip, som er en del af EU-rettens generelle principper,

der bygger på medlemsstaternes fælles forfatningstraditioner, er ligeledes blevet knæsat i forskellige internationale traktater, navnlig i artikel 7 i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention.

Princippet kræver, at loven klart definerer de overtrædelser og de straffe, den fastsætter. Denne betingelse er opfyldt, når borgeren på baggrund af den relevante bestemmelses ordlyd og ved hjælp af retternes fortolkning heraf kan vide, hvilke handlinger og undladelser der medfører strafansvar. Endvidere fremgår det af Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols praksis, at lovens klarhed ikke kun bedømmes ud fra den relevante bestemmelses ordlyd, men ligeledes ud fra præciseringerne i fast og offentliggjort retspraksis.

Dette princip finder anvendelse på både straffenormer og specifikke administrative instrumenter, som pålægger eller gør det muligt at pålægge administrative sanktioner. Det finder ikke kun anvendelse på de normer, som fastlægger de forhold, der udgør en overtrædelse, men ligeledes på de normer, som definerer følgerne af en overtrædelse af de førstnævnte normer.

Artikel 7, stk. 1, i den europæiske menneskerettighedskonvention kræver ikke, at ordlyden af de bestemmelser, i medfør af hvilke disse sanktioner pålægges, er så præcis, at følgerne af en overtrædelse af disse bestemmelser kan forudsiges med absolut sikkerhed. Ifølge den Europæiske Menneskerettighedsdomstols praksis er det forhold, at en lov giver en skønsmargen, nemlig ikke i sig selv i strid med kravet om forudsigelighed, forudsat at rækkevidden og fremgangsmåden ved udøvelsen af en sådan beføjelse er defineret tilstrækkeligt tydeligt, henset til det pågældende lovlige formål, til at give borgeren en hensigtsmæssig beskyttelse mod vilkårlighed. I denne henseende tager Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol ud over selve lovtæksten hensyn til spørgsmålet, om de anvendte ubestemte begreber er blevet præciseret i fast retspraksis, der er offentliggjort.

(jf. præmis 95-97 og 99)

For det første begrænser denne bestemmelse udøvelsen af Kommissionens skøn ved at indføre objektive kriterier, som Kommissionen skal overholde. I denne henseende er der på den ene side et absolut loft, som kan beregnes, for den bøde, der kan pålægges, og som beregnes for hver virksomhed for hvert overtrædelsestilfælde, således at det maksimale bødebæbeløb, der kan pålægges en given virksomhed, kan fastsættes på forhånd. På den anden side pålægger denne bestemmelse Kommissionen at fastsætte bøderne i hvert tilfælde under hensyntagen til både overtrædelsens grovhed og dens varighed.

For det andet skal Kommissionen ved udøvelsen af sin skønsmargen for bøder, der pålægges i medfør af artikel 23, stk. 2, i forordning nr. 1/2003, overholde de generelle retsprincipper, især ligebehandlingsprincippet og proportionalitetsprincippet.

8. Hvad angår lovligheden af artikel 23, stk. 2, i forordning nr. 1/2003, henset til det strafferetlige legalitetsprincip, har EU-lovgiver ikke givet Kommissionen en overdreven eller vilkårlig skønsmargen til at fastsætte bøder for overtrædelse af konkurrencereglerne.

For det tredje er Kommissionens udøvelse af sin skønsmargen ligeledes begrænset af de adfærdsregler, den har fastsat i meddelelsen om bødefritagelse eller bødenedsættelse i kartelsager og retningslinjerne for beregningen af bøder i henhold til artikel 15, stk. 2, i

forordning nr. 17 og artikel 65, stk. 5, i EKSF-traktaten, med henblik på at sikre, at Kommissionens handlinger er forudsigelige og gennemsigtige. Meddelelsen og retningslinjerne opstiller således dels adfærdsregler, som Kommissionen ikke kan fravige uden at blive sanktioneret for en tilsidesættelse af generelle retsprincipper, såsom ligebehandlingsprincippet og princippet om beskyttelse af den berettigede forventning, dels sikrer de de berørte virksomheders retssikkerhed ved at fastsætte den metode, som Kommissionen skal anvende med henblik på at fastsætte de bøder, der pålægges i medfør af artikel 23, stk. 2, i forordning nr. 1/2003.

I øvrigt bidrog Kommissionens vedtagelse af disse retningslinjer, og derefter retningslinjerne for beregning af bøder efter artikel 23, stk. 2, litra a), i forordning nr. 1/2003, for så vidt som de er en del af de retlige rammer, der er opstillet ved artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 og i artikel 23, stk. 2, i forordning nr. 1/2003, udelukkende til at præcisere grænserne for udøvelsen af Kommissionens skønsbeføjelser, der allerede fremgik af disse bestemmelser, uden at det heraf kan udledes, at EU-lovgivers fastlæggelse af grænserne for Kommissionens

kompetence inden for det pågældende område oprindeligt var utilstrækkelig.

For det fjerde træffer Unionens retsinstanser i medfør af artikel 229 EF og artikel 31 i forordning nr. 1/2003 afgørelse med fuld prøvelsesret i sager til prøvelse af Kommissionens beslutninger om fastsættelse af en bøde, og de kan således både annullere beslutningerne og ophæve, nedsætte eller forhøje den pålagte bøde. Kommissionens kendte og tilgængelige praksis er derfor underlagt Unionens retsinstansers fulde kontrol. Denne kontrol har i henhold til fast og offentliggjort retspraksis givet mulighed for at præcisere de ubestemte begreber, som artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 og derefter artikel 23, stk. 2, i forordning nr. 1/2003 måtte indeholde. En velunderrettet erhvervsdrivende kan således, uanset om han finder det nødvendigt at søge juridisk bistand, på en tilstrækkeligt præcis måde forudsige beregningsmetoden og størrelsen af de bøder, han risikerer ved en given adfærd. Den omstændighed, at denne erhvervsdrivende ikke på forhånd kan kende det nøjagtige bødeniveau, som Kommissionen vil pålægge i hver enkelt sag, kan ikke udgøre en tilsidesættelse af det strafferetlige legalitetsprincip.

(jf. præmis 101, 102 og 105-108)

9. Hvad angår forhøjelsen af bødeniveauet efter vedtagelsen af retningslinjerne for beregningen af bøder i henhold til artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 og artikel 65, stk. 5, i EKSF-traktaten kan Kommissionen til enhver tid tilpasse bødeniveauet, for at Unionens konkurrenceregler kan anvendes effektivt, hvorfor en sådan ændring af en administrativ praksis således kan anses for objektivt begrundet i formålet med generelt at forebygge overtrædelser af Unionens konkurrenceregler. Stigningen i bødeniveauet kan derfor ikke i sig selv anses for ulovlig i forhold til det strafferetlige legalitetsprincip, eftersom stigningen forbliver inden for de retlige rammer, der er fastlagt ved i artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 og artikel 23, stk. 2, i forordning nr. 1/2003.

artikel 202, tredje led, EF henhører denne beføjelse under Kommissionens egen rolle med at drage omsorg for EU-rettens anvendelse, hvilken rolle er blevet præciseret, fastlagt og formaliseret ved forordning nr. 17 og nr. 1/2003 for så vidt angår anvendelsen af artikel 81 EF og 82 EF. Den beføjelse til at pålægge bøder, som disse forordninger giver Kommissionen, følger derfor af bestemmelser i selve traktaten og tilsigter at give mulighed for den effektive anvendelse af forbuddene i disse artikler.

(jf. præmis 115)

(jf. præmis 112)

10. Hvad angår Kommissionens kompetence til at pålægge bøder i tilfælde af tilside-sættelse af de EU-retlige konkurrenceregler kan beføjelsen til at pålægge sådanne bøder ikke anses for oprindeligt at tilkomme Rådet, som har overdraget den eller delegeret udøvelsen heraf til Kommissionen i henhold til artikel 202, tredje led, EF. I overensstemmelse med bestemmelserne i artikel 81 EF og 82 EF, artikel 83, stk. 1 og stk. 2, litra a), og d), EF og

11. Princippet om, at straffelove ikke kan have tilbagevirkende kraft, der er fastslået i artikel 7 i den europæiske menneskerettighedskonvention, er et almindeligt EU-retligt princip, der skal overholdes, når der pålægges bøder for overtrædelse af konkurrencereglerne, og det følger heraf, at de pålagte sanktioner skal svare til dem, der var foreskrevet på det tidspunkt, da overtrædelser blev begået. Vedtagelsen af retningslinjer, der kan ændre Kommissionens almindelige bødepolitik på konkurrenceområdet, kan i princippet være i strid med forbuddet mod lovgivning med tilbagevirkende kraft.

Hvad angår spørgsmålet om, hvorvidt retningslinjerne for beregningen af bøder i henhold til artikel 15, stk. 2, i forordning

nr. 17 og artikel 65, stk. 5, i EKSF-traktatens overholder princippet om forbud mod tilbagevirkende kraft, forbliver forhøjelsen af bødeniveauet inden for de retlige rammer, der er fastsat ved artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 og artikel 23, stk. 2, i forordning nr. 1/2003, for så vidt som retningslinjerne udtrykkeligt i punkt 5, litra a), bestemmer, at de pålagte bøder i intet tilfælde kan overstige loftet på 10% af omsætningen i henhold til disse bestemmelser.

Den væsentligste fornyelse i disse retningslinjer består i, at der som udgangspunkt for beregningen fastlægges et grundbeløb inden for intervaller, der er fastsat herfor, og disse intervaller afspejler overtrædelsernes forskellige grader af grovhed, men de har som sådan ingen forbindelse med den relevante omsætning. Denne metode hviler således hovedsageligt på et — ganske vist relativt og fleksibelt — system med taksering af bøderne.

Den omstændighed, at Kommissionen tidligere har pålagt bøder af en bestemt størrelsesorden i tilfælde af visse typer overtrædelser, kan ikke berøve den mulighed for at forhøje dette niveau inden for de i forordning nr. 17 og forordning nr. 1/2003 angivne rammer, hvis det er nødvendigt for at gennemføre Unionens

konkurrencepolitik Tværtimod må Kommissionen, for at konkurrencereglerne kan gennemføres effektivt, til enhver tid have mulighed for at tilpasse bødeniveauet efter konkurrencepolitikens krav.

Det følger heraf, at virksomheder, der er parter i en administrativ procedure, som kan give anledning til en bøde, hverken kan have en berettiget forventning om, at Kommissionen ikke vil overskride det hidtil anvendte bødeniveau, eller en forventning med hensyn til en metode for bodeberegningen. Sådanne virksomheder bør følgelig tage i betragtning, at Kommissionen til enhver tid kan beslutte at forhøje størrelsen af bødebeløbene i forhold det tidligere anvendte niveau.

Under disse omstændigheder tilsidesætter de pågældende retningslinjer ikke princippet om forbud mod tilbagevirkende kraft, idet de førte til pålæggelse af højere bøder end dem, der tidligere var blevet pålagt, eller at grænserne for forudsigteligheden var blevet overskredet. Retningslinjerne og navnlig den nye metode til beregning af bøderne, de indebar, forudsat at metoden medførte en skærpende virkning med hensyn til størrelsen af de pålagte bøder, kunne med rimelighed forudses af virksomhederne.

(jf. præmis 118, 119, 123-128 og 133)

12. Det er med ønsket om gennemsigtighed og med henblik på at forøge retssikkerheden for de berørte virksomheder, at Kommissionen har offentliggjort retningslinjerne for beregningen af bøder i henhold til artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 og artikel 65, stk. 5, i EKSF-traktaten og den deri opregnede metode for beregningen af bøder, der anvendes i det konkrete tilfælde. Med vedtagelsen af sådanne vejledende regler og med offentliggørelsen heraf, hvorved det tilkendegives, at den fremover vil anvende dem på de af reglerne omhandlede tilfælde, har Kommissionen pålagt sig selv en begrænsning for udøvelsen af sit skøn og kan ikke fravige disse regler uden i givet fald at blive mødt med en sanktion for tilsidesættelse af almindelige retsgrundsætninger, såsom ligebehandlingsprincippet og princippet om beskyttelse af den berettigede forventning. Retningslinjerne fastlægger generelt og abstrakt den metode, som Kommissionen har pålagt sig selv at anvende med henblik på fastsættelsen af de bøder, der pålægges ved beslutningen, og de garanterer dermed retssikkerheden for virksomhederne. For det andet kan en velunderrettet erhvervsdrivende, ved om fornødent at søge juridisk bistand, på en tilstrækkeligt præcis måde forudsige beregningsmetoden og størrelsen af de bøder, han risikerer ved en given adfærd. En erhvervsdrivende kan ganske vist ikke i henhold til disse retningslinjer forudsige den nøjagtige bøde, som Kommissionen vil pålægge i hver enkelt sag. De afstraffende og afskrækkende formål på grund af grovheden af de overtrædelser, som Kommissionen skal forfølge, begrundes imidlertid, at det undgås, at virksomhederne er i stand til at vurdere fordelene ved deres deltagelse i en overtrædelse ved på forhånd at tage hensyn til den bøde, som de vil blive pålagt på grund af denne ulovlige adfærd.
- (jf. præmis 135, 136, 201 og 202)
13. Den omstændighed, at der ved fastsættelsen af størrelsen af bøder pålagt for overtrædelse af de EU-retlige konkurrenceregler tages hensyn til meddelelsen om bødefritagelse eller bødenedsættelse i kartelsager, tilsidesætter hverken princippet om forbud mod tilbagevirkende kraft eller princippet om beskyttelse af den berettigede forventning. Af disse to principper er det første således ikke til hinder for anvendelsen af retningslinjer, som eventuelt har en skærpende virkning med hensyn til størrelsen af bøderne, under betingelse af, at den politik, som gennemføres herved, med rimelighed kunne forudses. Hvad angår det andet princip kan de erhvervsdrivende ikke have en berettiget forventning om, at en eksisterende situation, som institutionerne kan ændre inden for deres skønsbeføjelse, vil blive opretholdt.
- (jf. præmis 143 og 144)
14. Skønt virksomhederne i medfør af de almindelige EU-retlige principper, som de grundlæggende rettigheder er en

integrerende del af, og i lyset af hvilke alle EU-retlige bestemmelser skal fortolkes, har ret til ikke at blive tvunget af Kommissionen til at indrømme deres deltagelse i en overtrædelse af konkurrencereglerne, er Kommissionen dog ikke forhindret i, ved udmålingen af bødens størrelse, at hense til den hjælp, som virksomheden på eget initiativ har ydet for at godtgøre, at en overtrædelse fandt sted. Samarbejdet i medfør af meddelelsen om bødefritagelse eller bødenedsættelse i kartelsager er helt frivilligt for den pågældende virksomhed. Den er nemlig på ingen måde tvunget til at fremlægge bevismateriale vedrørende det formodede kartel. Den grad af samarbejde, som virksomheden ønsker at tilbyde under den administrative procedure, er dermed udelukkende omfattet af dens frie valg og er på ingen måde pålagt ved samarbejdsmeddelelsen. Der er i øvrigt ingen bestemmelser i denne meddelelse, der kræver, at den pågældende virksomhed afholder sig fra at anfægte eller korrigere de urigtige faktiske omstændigheder, der er fremlagt af en anden virksomhed.

Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder, er anerkendt i Unionens retsorden. Samarbejdet i medfør af denne meddelelse er for det første helt frivilligt for den pågældende virksomhed og pålægger ikke virksomheden at fremlægge bevismateriale, og for det andet påvirker det ikke den pligt, som påhviler Kommissionen, der har bevisbyrden for de overtrædelser, den fastslår, til at fremføre beviser, som er egnede til i tilstrækkeligt omfang at godtgøre, at de faktiske omstændigheder, der udgør overtrædelser, foreligger. Kommissionen kan med henblik herpå uden at tilsidesætte princippet om uskyldformodning ikke alene støtte sig til de dokumenter, den har indsamlet i forbindelse med kontrolundersøgelser i medfør af forordning nr. 17 og forordning nr. 1/2003, eller som den har modtaget som svar på anmodninger om oplysninger i medfør af disse forordninger, men ligeledes til bevismateriale, som en virksomhed frivilligt har forsynet den med i medfør af denne meddelelse.

Meddelelsen tilsidesætter heller ikke princippet in dubio pro reo eller princippet om uskyldsformodning, som bl.a. fremgår af artikel 6, stk. 2, i den europæiske menneskerettighedskonvention, og som ligeledes indgår blandt de grundlæggende rettigheder og efter Domstolens praksis, der i øvrigt er bekræftet af artikel 6, stk. 2, EU og artikel 48 i Den

Samarbejdsmeddelelsen tilsidesætter heller ikke proportionalitetsprincippet. Meddelelsen forekommer at være et hensigtsmæssigt og nødvendigt instrument til at fastslå, at der foreligger hemmelige horisontale karteller, og følgelig at

virksomhederne tilskyndes til at overholde konkurrencereglerne. Selv hvis instrumenterne i artikel 18-21 i forordning nr. 1/2003, nemlig anmodningerne om oplysninger og kontrolundersøgelserne, udgør nødvendige foranstaltninger i forbindelse med forfølgelsen af overtrædelser af konkurrenceretten, er hemmelige karteller ofte vanskelige at opdage og at bevise uden de pågældende virksomheders samarbejde. En part i et kartel, der ønsker at bringe sin deltagelse til ophør, kan således blive afskrækket fra at give Kommissionen meddelelse herom på grund af den høje bøde, som den risikerer at blive pålagt. Ved at bestemme, at virksomheder, der forsyner Kommissionen med bevismateriale for et horisontalt kartel, indrømmes en bødefritagelse eller en betydelig bødenedsættelse, tilsigter samarbejdsmeddelelsen at undgå, at en sådan part undlader at meddele Kommissionen, at der foreligger et kartel.

virksomheder. Kommissionen har således mulighed for, men ikke pligt til, at pålægge en virksomhed, der står bag en tilsidesættelse af artikel 81 EF, en bøde. Endvidere opregner artikel 23, stk. 2 og 3, i forordning nr. 1/2003 ikke udtømmende de kriterier, som Kommissionen kan tage hensyn til ved bødeudmålingen. Virksomhedens adfærd under den administrative procedure kan således være en af de faktorer, der skal tages hensyn til ved bødeudmålingen.

(jf. præmis 149, 150, 153, 155, 160, 162, 163, 168, 169, 171 og 174-176)

Endelig overskrider Kommissionen ikke de beføjelser, den udleder af forordning nr. 1/2003, når den opstiller adfældsregler i samarbejdsmeddelelsen, der tilsigter at vejlede den ved udøvelsen af skønnet i forbindelse med bødeudmålingen med henblik på at tage hensyn til virksomhedernes adfærd under den administrative procedure og således for bedre at kunne sikre ligebehandling af de berørte

15. Fællesskabet skal udøve sine beføjelser under overholdelse af folkeretten. Ejendomsretten er ikke kun beskyttet i folkeretten, men den hører også til EU-rettens almindelige grundsætninger. Folkerettens forrang i forhold til EU-retten udstrækker sig imidlertid ikke til den primære ret, herunder de almindelige retsgrundsætninger, som de grundlæggende rettigheder henhører under. I denne henseende er ejendomsretten ikke en absolut rettighed, men skal ses i sammenhæng med sin funktion i samfundet.

Ejendomsretten kan derfor underlægges begrænsninger, forudsat at sådanne begrænsninger er nødvendige for at tilgode almene hensyn, som Fællesskabet forfølger, og forudsat at begrænsningerne ikke, når henses til deres formål, indebærer et uforholdsmæssigt og uantageligt indgreb i selve den beskyttede rettigheds kerne. Da anvendelsen af artikel 81 EF og 82 EF er i Fællesskabets almene interesse, kan der i medfør af disse bestemmelser fastsættes begrænsninger i ejendomsrettens udøvelse, forudsat at disse ikke er urimelige og ikke gør indgreb i rettens særlige genstand.

på de af reglerne omhandlede tilfælde, pålagt sig selv en begrænsning i udøvelsen af sit skøn og kan ikke fravige disse regler uden i givet fald at blive mødt med en sanktion for en tilsidesættelse af almindelige retsgrundsætninger, såsom ligebehandlingsprincippet eller princippet om beskyttelse af den berettigede forventning. Endvidere fastlægger disse retningslinjer generelt og abstrakt den metode, som Kommissionen har pålagt sig selv at anvende med henblik på fastsættelsen af størrelsen af de bøder, der pålægges, og garanterer dermed retssikkerheden for virksomheder.

(jf. præmis 200-202)

(jf. præmis 187-190)

16. Selv om retningslinjerne for beregningen af bøder i henhold til artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 og artikel 65, stk. 5, i EKSF-traktaten ikke kan anses for retsregler, som vedkommende myndighed under alle omstændigheder er forpligtet til at overholde, fastsætter de dog vejledende regler for den praksis, der skal følges, og som vedkommende myndighed ikke kan fravige i konkrete tilfælde uden at angive grunde, som er i overensstemmelse med ligebehandlingsprincippet. Kommissionen har med vedtagelsen af sådanne vejledende regler og med offentliggørelsen heraf, hvorved det tilkendegives, at den fremover vil anvende dem

17. Grovheden af overtrædelser af Unionens konkurrenceregler skal fastslås på grundlag af en lang række forhold, herunder sagens særlige omstændigheder, dens sammenhæng og bødernes afskrækkende virkning, uden at der er opstillet en bindende eller udtømmende liste over de kriterier, som obligatorisk skal tages i betragtning.

I overensstemmelse med punkt 1 A, første afsnit, i retningslinjerne for beregningen af bøder i henhold til artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 og artikel 65, stk. 5, i EKSF-traktaten skal Kommissionen dermed i forbindelse med vurderingen af overtrædelsens grovhed udelukkende foretage en undersøgelse af den konkrete indvirkning på markedet,

når det er åbenbart, at den kan måles. Kommissionen skal for at kunne vurdere denne virkning henholde sig til de konkurrenceforhold, der normalt ville have eksisteret i fravær af en overtrædelse. Når sagsøgerne ikke har godtgjort, at kartellernes konkrete indvirkning kunne måles, er Kommissionen ikke forpligtet til at tage hensyn til overtrædelsernes konkrete indvirkning med henblik på at vurdere deres grovhed. Virkningen af en konkurrencebegrænsende adfærd er således ikke i sig selv et afgørende kriterium ved fastlæggelsen af en overtrædelses grovhed. Forhold, der vedrører forsættet, kan have større betydning end forhold, der vedrører disse virkninger, særligt når der er tale om overtrædelser, der efter deres karakter er alvorlige, såsom opdeling af markeder. Overtrædelsens art spiller således en afgørende rolle for bl.a. at kendetegne overtrædelserne som »meget alvorlige«. Det fremgår af beskrivelsen af meget alvorlige overtrædelser i de pågældende retningslinjer, at aftaler eller samordnet praksis, der navnlig tilsigter at opdele markederne, kan kvalificeres som »meget alvorlige«, uden at det er nødvendigt at godtgøre, at de har en bestemt indvirkning eller geografisk udstrækning, og uden at den manglende hensyntagen til overtrædelsernes konkrete indvirkning kan medføre en tilsidesættelse af princippet om uskyldsformodning.

disse omstændigheder efter selve deres art blandt de groveste overtrædelser af artikel 81 EF, eftersom de vedrører en hemmelig aftale mellem konkurrenter for at opdele markederne mellem sig eller fastfryse visse dele af markedet ved at fordele projekter med salg og installation af nye elevatorer og/eller rulletrapper og for ikke at konkurrere på vedligeholdelse og modernisering af elevatorer eller rulletrapper. Ud over alvorlige ændringer af konkurrencevilkårene medfører disse karteller også en isolering af markederne, idet de tvinger parterne til at respektere opdelte markeder, der ofte er afgrænsede af nationale grænser, hvilket modvirker det væsentligste formål med traktaten, nemlig integration af Fællesskabets marked. Også overtrædelser af denne karakter, navnlig horisontale karteller, er blevet kvalificeret som meget alvorlige eller åbenlyse overtrædelser.

(jf. præmis 198, 214, 215, 221-223, 234, 235 og 254)

Uafhængigt af kartellernes angiveligt forskellige struktur er de i en beslutning fra Kommissionen fastslåede overtrædelser af konkurrencereglerne under

18. Hvad angår en beslutning fra Kommissionen, som fastslår en overtrædelse af

de EU-retlige konkurrenceregler og pålægger en bøde, er kravene i henhold til den væsentlige formforskrift, som begrundelsespligten udgør, opfyldt, såfremt Kommissionen i sin beslutning giver oplysninger om de hensyn, der har givet grundlag for at bedømme overtrædelsens grovhed og dens varighed, uden at det påhviler den at angive en mere detaljeret forklaring eller tallene i forbindelse med metoden for bødeberegning. Når Kommissionen i den anfægtede beslutning har redegjort for, at bødernes udgangsbeløb blev fastsat under hensyntagen til overtrædelsernes art og udstrækningen af det berørte geografiske marked, og har analyseret overtrædelsernes grovhed i forhold til deltagernes kendetegn ved for hver overtrædelse at foretage en differentiering mellem de pågældende virksomheder ved hjælp af deres omsætning for de produkter, der var genstand for kartellet i det land, der blev berørt af overtrædelsen, er der redegjort tilstrækkeligt for de elementer i vurderingen, som gjorde det muligt for Kommissionen at måle de fastslåede overtrædelsers grovhed, i den anfægtede beslutning, hvorved artikel 253 EF er overholdt.

(jf. præmis 203, 240 og 243-245)

19. Hvad angår en beslutning fra Kommissionen, som fastslår en overtrædelse af de

EU-retlige konkurrenceregler og pålægger en bøde, er størrelsen af det berørte marked i princippet ikke et obligatorisk element, men blot et relevant forhold blandt andre ved vurderingen af overtrædelsens grovhed, hvorfor Kommissionen i øvrigt ikke pålægges en forpligtelse til at foretage en afgrænsning af det berørte marked eller en vurdering af dettes størrelse, eftersom den omhandlede overtrædelse har et konkurrencebegrænsende formål. Retningslinjerne for beregningen af bøder i henhold til artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 og artikel 65, stk. 5, i EKSF-traktaten bestemmer nemlig ikke, at bøderne skal beregnes på grundlag af virksomhedernes samlede omsætning eller deres omsætning på det relevante marked. De er imidlertid heller ikke til hinder for, at sådanne omsætningstal tages i betragtning ved fastsættelsen af bødens størrelse med henblik på at overholde EU-rettens almindelige principper, og når omstændighederne gør det påkrævet.

Under disse omstændigheder er de udgangsbeløb for bøderne, der blev fastsat for en overtrædelse begået i Luxembourg, ikke overdrevne, når de er fastsat til halvdelen af den minimumstærskel,

som retningslinjerne normalt fastsætter for en meget alvorlig overtrædelse.

overtrædelse af samme art. Det vil navnlig være nødvendigt at tage hensyn til de overtrædende virksomheders faktiske økonomiske muligheder for at påføre andre økonomiske beslutningstagere, herunder forbrugerne, alvorlig skade.

(jf. præmis 247 og 248)

20. I forbindelse med beregningen af bøder pålagt i henhold til artikel 23, stk. 2, i forordning nr. 1/2003 ligger en differentieret behandling af de pågældende virksomheder inden for Kommissionens beføjelser efter bestemmelsen. Inden for rammerne af Kommissionens skønsbeføjelse er den nemlig forpligtet til at pålægge individuelle sanktioner i forhold til de omhandlede virksomheders adfærd og kendetegn med henblik på at sikre Unionens konkurrencereglers effektivitet i hvert enkelt tilfælde. Retningslinjerne for beregningen af bøder i henhold til artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 og artikel 65, stk. 5, i EKSF-traktaten bestemmer, at det i forbindelse med alvorlige overtrædelser begået af flere virksomheder som karteller i visse tilfælde kan være nødvendigt at variere det generelle udgangsbeløb for at fastsætte et udgangsbeløb, som tager hensyn til den specifikke vægt og dermed de faktiske konkurrencemæssige konsekvenser af den rolle, som hver enkelt virksomhed har spillet som led i overtrædelsen, navnlig når der er tale om betydelige størrelsesforskelle mellem virksomheder, der har begået en

EU-retten indeholder i øvrigt ikke noget almengyldigt princip, hvorefter sanktionen skal være afpasset efter virksomhedens betydning på markedet for de produkter, der er genstand for overtrædelsen.

Hvad endelig angår vurderingen af overtrædelsens grovhed i forhold til klassificering af medlemmerne af et kartel i kategorier skal Unionens retsinstanser ved undersøgelsen af, om denne inddeling overholder ligebehandlings- og proportionalitetsprincippet, som led i sin efterprøvelse af lovligheden af udøvelsen af det skøn, Kommissionen råder over på området, påse, at inddelingen er sammenhængende og objektivt begrundet. Princippet om lige straf for en og samme adfærd kan desuden i henhold til

ovennævnte retningslinjer for beregningen af bøder føre til en differentiering af bødebeløbet for de berørte virksomheder, uden at denne differentiering er resultatet af en aritmetisk beregning.

første indgriben. En nedsættelse, der foretages under sådanne omstændigheder, ville være ensbetydende med, at der ved udmålingen af bøderne blev taget hensyn til overtrædelsernes varighed to gange.

(jf. præmis 274)

(jf. præmis 255-258, 263 og 265)

21. Der kan ikke indrømmes en formildende omstændighed efter punkt 3, tredje afsnit, i retningslinjerne for beregningen af bøder i henhold til artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 og artikel 65, stk. 5, i EKSF-traktaten i det tilfælde, hvor overtrædelser allerede er ophørt før tidspunktet for Kommissionens første indgreb. Ud fra en logisk betragtning kan der nemlig kun være tale om en formildende omstændighed som omhandlet i denne bestemmelse, hvis det er Kommissionens indgreb, der har ført til, at de pågældende virksomheder er ophørt med deres konkurrencebegrænsende adfærd. Formålet med bestemmelsen er at tilskynde virksomhederne til straks at indstille deres konkurrencebegrænsende adfærd, når Kommissionen indleder en undersøgelse deraf, og bøden kan derfor ikke nedsættes af denne grund, når overtrædelser allerede er ophørt før Kommissionens

22. En vedtagelse fra en virksomhed, som har begået en overtrædelse af de EU-retlige konkurrenceregler, af et efterlevelsprogram forpligter ikke Kommissionen til at nedsætte bøden af denne grund. Selv om det endvidere ganske vist er vigtigt, at en virksomhed træffer foranstaltninger for at forhindre, at dens medarbejdere i fremtiden skulle begå nye overtrædelser af Unionens konkurrenceret, ændrer denne omstændighed ikke ved, at den fastslåede overtrædelse er blevet begået. Kommissionen er derfor ikke forpligtet til at tage en sådan omstændighed i betragtning som en formildende omstændighed, navnlig ikke når den pågældende overtrædelse, der er fastslået i den anfægtede beslutning, udgør en åbenbar tilsidesættelse af artikel 81 EF.

(jf. præmis 282)

23. Meddelelsen om bødefritagelse eller bødenedsættelse i kartelsager udgør et instrument, som tilsigter at præcisere de kriterier, Kommissionen påregner at anvende i forbindelse med udøvelsen af sin skønsbeføjelse ved fastsættelse af bøder pålagt for overtrædelse af de EU-retlige konkurrenceregler, samtidig med, at trindhøjere retsregler overholdes. Kommissionens egen begrænsning af denne beføjelse er dog ikke uforenelig med opretholdelsen af en væsentlig skønsmargen for Kommissionen.

Kommissionen har en vid skønsmargen, når den skal vurdere, om de beviser, der er fremlagt af en virksomhed, som har udtrykt ønske om at drage fordel af samarbejdsmeddelelsen, har en betydelig merværdi i den i meddelelsens punkt 21 omhandlede forstand.

Kommissionen har på samme måde, når den har fastslået, at bevismaterialet har en betydelig merværdi i den i punkt 21 i samarbejdsmeddelelsen omhandlede forstand, en skønsmargen, når den skal fastlægge det nøjagtige niveau for den bødenedsættelse, som den pågældende virksomhed skal have. Punkt 23, litra b), første afsnit, i samarbejdsmeddelelsen

fastsætter nemlig intervaller for bødenedsættelsen for de forskellige kategorier af virksomheder. Henset til denne skønsmargen kan Unionens retsinstanser kun censurere en klar overskridelse af denne margen.

Kommissionen overskred under disse omstændigheder ikke mærkbart sin skønsmargen ved at antage, at en forklaring, der kun i en vis udstrækning bekræfter en forklaring, som Kommissionen i forvejen var i besiddelse af, ikke repræsenterede en betydelig merværdi, idet en sådan forklaring ikke letter dennes arbejde væsentligt og dermed tilstrækkeligt til, at det kan begrunde en nedsættelse af bøden som følge af samarbejdet.

(jf. præmis 295, 296, 298-300, 309 og 311)

24. I forbindelse med sin vurdering under den administrative procedure af det af medlemmerne af et kartel ydede samarbejde må Kommissionen ikke se bort fra ligebehandlingsprincippet. Når situationen for de forskellige virksomheder, som sanktioneres for en overtrædelse af de EU-retlige konkurrenceregler, ikke er sammenlignelig,

tilsidesætter Kommissionen ikke ligebehandlingsprincippet ved at indrømme visse virksomheder bødenedsættelser i forhold til samarbejdets merværdi, mens den nægtede at lade andre virksomheder drage fordel af en bødenedsættelse i medfør af meddelelse om bødefritagelse eller bødenedsættelse i kartelsager. Vurderingen af et samarbejdes betydelige merværdi skal i denne forbindelse foretages i henhold til det bevismateriale, som Kommissionen allerede er i besiddelse af. Når en virksomhed fremlægger bevismateriale, som ikke er afgørende for fastslåelsen af, at der forelå et kartel, men styrker Kommissionens mulighed for at fastslå overtrædelsen ved at underbygge det bevismateriale, den allerede er i besiddelse af, eller når en sådan virksomhed først meddeler Kommissionen det bevismateriale, der har en betydelig merværdi, flere måneder efter de andre virksomheders meddelelse og under alle omstændigheder ikke meddeler samtidige dokumentbeviser, overskrider Kommissionen ikke mærkbart sin skønsmargen, når den fastsætter en sådan virksomheds bødenedsættelse lavt.

25. Hvad angår overholdelsen af proportionalitetsprincippet i forbindelse med fastsættelsen af størrelsen af bøder, pålagt for overtrædelse af de EU-retlige konkurrenceregler, må bøderne ikke være uforholdsmæssige i forhold til de tilsigtede mål, dvs. i forhold til overholdelsen af konkurrencereglerne, og den bøde, som en virksomhed pålægges i medfør af en overtrædelse på konkurrenceområdet, skal stå i forhold til overtrædelsen i sin helhed under hensyntagen navnlig til overtrædelsens grovhed. Endvidere er Kommissionen ved fastsættelsen af bøderne berettiget til at tage hensyn til behovet for at garantere bødernes tilstrækkeligt afskrækkende virkning.

(jf. præmis 313, 315, 319, 335, 336, 344 og 347)

For det første er karteller, som hovedsageligt består i en hemmelig samordning mellem konkurrenter for at dele markederne eller fastfryse markedsandelene ved at fordele projekter med salg og installation af nye elevatorer og/eller rulletrapper og ved ikke at konkurrere for så vidt angår vedligeholdelse og modernisering af elevatorer og rulletrapper, på grund af selve deres art blandt de groveste overtrædelser af artikel 81 EF.

For det andet kan Kommissionen ved beregningen af bødebeløbene tage hensyn til navnlig størrelsen og den økonomiske styrke af den økonomiske enhed, der handler som en virksomhed i artikel 81 EF's forstand. Den relevante virksomhed, der skal tages i betragtning, svarer ikke til hvert datterselskab, der deltog i overtrædelsen, men til moderselskabet og dette selskabs datterselskaber. Hvad for det tredje angår bødernes forholdsmæssighed i forhold til størrelsen af og den økonomiske styrke hos de pågældende økonomiske enheder er Kommissionen bundet af loftet på 10 % i artikel 23, stk. 2, i forordning nr. 1/2003, som tilsigter at

undgå, at bøderne er uforholdsmæssige i forhold til virksomhedens betydning. Samlede bøder, som udgør ca. 2% af den pågældende virksomheds konsoliderede omsætning i regnskabsåret før vedtagelsen af den anfægtede beslutning, kan ikke anses for uforholdsmæssigt i forhold til denne virksomheds størrelse.

(jf. præmis 367-370)